

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Koçyiğit, F. (2019). “Amasya’da Ahşap Tavanlı İki Cami Örneği: Şihlar ve Kızılkışlacık Köyü Camileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2): 1641-1658
Geliş Tarihi / Received Date: 04.02.2019 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 20.02.2019

Arařtırma Makalesi

AMASYA’DA AHŞAP TAVANLI İKİ CAMİ ÖRNEĞİ: ŞİHLAR VE KIZILKIŞLACIK KÖYÜ CAMİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Fazilet KOÇYİĞİT

Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

fazilet.kociyigit@amasya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4352-3413

Öz

Ahşap tavanlı ve direkli cami yapma geleneğinin kökeni, Orta Asya Türk mimarisine dayanır. Bu gelenek Anadolu’da da devam ettirilmiştir. Anadolu’da XIII. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla kadar bu teknikte camiler inşa edilmiştir. XVIII ve XIX. yüzyıllarda ise bu inşa tekniğinin sıkça uygulandığı ve döneminin üslubunu yansıtan kalemişi bezemelerle bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Amasya’nın Şihlar ve Kızılkışlacık Köylerindeki ahşap tavanlı iki cami, XVIII-XIX. yüzyıl mimarisi ve bezemesi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Daha önce çalışılmamış olan bu eserler; plan, malzeme ve bezeme özellikleri bağlamında incelenecektir. Ayrıntılı bir şekilde incelenen eserlerin, Türk sanatındaki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Günümüzde harap durumda olan eserlerin korunması yönünde adımlar atılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Cami, Ahşap Tavan, Ahşap Direk, Kalemişi Bezeme.

THE EXAMPLE OF TWO MOSQUES WITH WOODEN CEILING IN AMASYA: MOSQUES OF THE ŞİHLAR AND KIZILKIŞLACIK VILLAGES

Abstract

The origin of the tradition of making wooden ceilings and pillars is based on the Turkish architecture of Central Asia. This tradition continued also in Anatolia. Mosques were built in this technique from the 13th to the 19th centuries in Anatolia. In the 18th and 19th centuries, it was observed that this construction technique was frequently applied and it is seen that it is used the wall paintings (with a pen-work technique – Kalemişi) that reflect the style of the period. The two mosques with wooden ceilings in Şihlar and Kızılkışlacık villages of Amasya, which is the subject of this study, provide valuable information about the architecture and ornaments of the 18th-19th century. The buildings that have not been studied before will be examined in the context of their plan, material and the ornament features. It will be tried to reveal the importance in Turkish art of the buildings that examined in detail. It will be taken a step to protect of these buildings that have survived in a dilapidated condition at the present day.

Keywords: Amasya, Mosque, Wooden Ceiling, Wooden Pillar, Wall Painting (pen-work technique – Kalemişi).

1. GİRİŞ

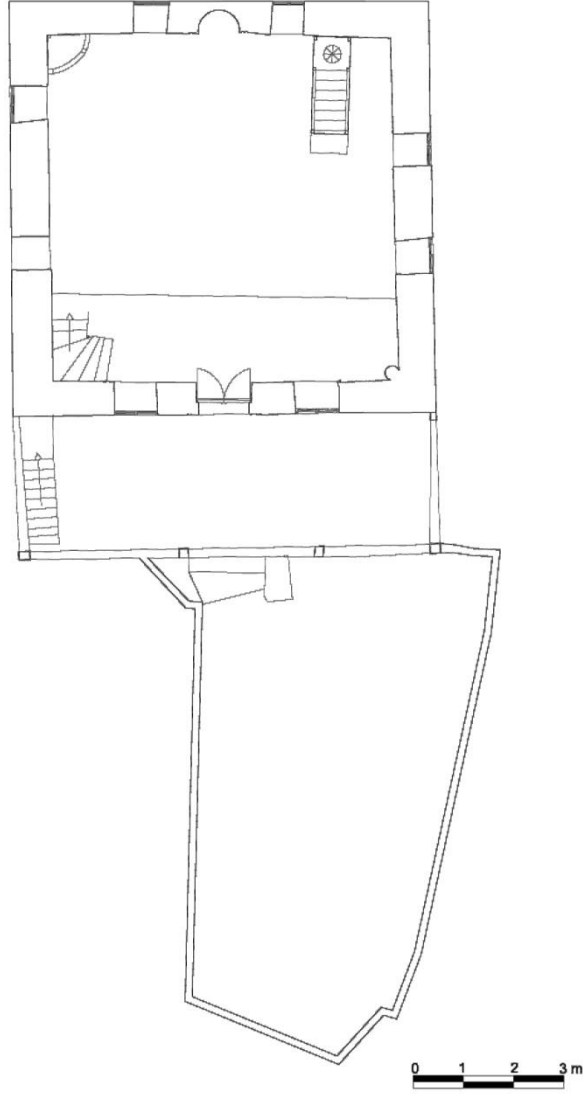
Anadolu topraklarında ahşap tavanlı cami yapma geleneğinin, Selçuklular Devrine kadar indiği bilinmektedir. Üstelik bu dönemde ahşap kullanımının coğrafi bir zorunluluktan ziyade bir tercih olduğu da dikkatleri çekmektedir. Ahşap tavanlı cami geleneği, daha sonraları da devam ettirilmiş ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sadece cami mimarisinde değil, konaklar gibi sivil mimaride de hımış duvar ve ahşap tavanın bir arada uygulandığı görülmüştür. Bu teknik, XVIII ve XIX. yüzyıllarda sıkça uygulanmış ve kendine özgü kalemişi bezemeleriyle bir arada kullanılmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, bugüne kadar üzerine hiçbir çalışma yapılmamış olan, Amasya'nın Şıhlar ve Kızılkışlacık Köylerindeki ahşap tavanlı iki adet cami incelenecektir. Günümüzde harap durumda olan ve yok olma tehlikesi altındaki bu eserler, XVIII-XIX. yüzyıl mimarisi ve bezemesi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışma ile bahsi geçen eserlerin; plan, malzeme ve bezeme özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenerek Türk Sanatı içerisindeki yeri ve önemi ortaya konmaya çalışılacaktır. Zamanın yıkıcılığı karşısında yok olmaya yüz tutmuş bu eserlerin kayıt altına alınması ve korunması için gerekli adımların atılması en büyük temennimizdir.

2. ŞIHLAR (ŞEYHLER) KÖYÜ CAMİ

Amasya İli, Göynücek İlçesi, Şıhlar Köyü, pafta 2, parsel 863'te bulunan eser, kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek minareli bir yapıdır (Plan:1, Şekil:1-2). İnşa tarihi bilinmeyen eser, ahşap tavanlı camiler grubunda yer almaktadır.

Harimin kuzeyinde yer alan son cemaat mahalli, ahşap direklerle üç bölümlü yapılmıştır ve her bölüm kendi içinde küçük yarım yuvarlak kemerlerle yeniden üç bölüme ayrılmıştır (Şekil:1). Yarım Yuvarlak kemerli giriş kapısının kemer köşelerine gülbezeler yapılmıştır ve kapının üzerine yağlı boya ile dikdörtgen çerçeve içerisinde "Bismillahirrahmanirrahim" yazılmıştır. Esere ait olan tek minare de kuzeybatı cephede yer almaktadır.

Plan 1: Şıhlar (Şeyhler) Köyü Cami Planı

Fotoğraf 1- 2: Şıhlar Köyü Cami Genel Görünüş

Eserin; güney, doğu ve batı cephelerinde iki katlı, kuzey cephesinde ise tek katlı pencere uygulaması vardır. Pencerelelerin altta bulunanları dikdörtgen şeklinde düz lentolu iken, üstte bulunanları yarım yuvarlak kemerli yapılmıştır.

Fotoğraf 3: Üç Yönden Harimi Dolanan Mahfil

Caminin harim kısmına giriş kuzey cephede bulunan yarım yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Tek mekânlı olan harimin kuzeyinde, asma kat şeklinde düzenlenmiş, ahşap malzeme ile inşa edilmiş mahfil yer almaktadır. Mahfil; doğu, güney ve batı cephelerde olmak üzere harimin üç yönünde dar bir galeri şeklinde devam ettirilmiştir (Şekil:3). Caminin ahşap minberi ve müezzin kürsüsü orijinal değildir. Eserin mihrabı yarım yuvarlak kemerli, sade bir niş şeklinde düzenlenmiş olup üzeri yağlı boya ile boyanmıştır. Mihrabı üç yönden kuşatan silmelerden en dışta bulunanı düz profilli, ortada yer alanı iç bükey, en içte bulunanı ise burgu motifli tasarlanmıştır. Mihrabın kemer köşeliklerinde ve kemer kilit taşı üzerinde birer adet olmak üzere toplamda üç adet gülbezek motifli vardır.

Fotoğraf 4-5: Mihrap ve Tavan Göbeği

Oldukça bezemeli olan eserde süsleme öğeleri; pencerelerin çevrelerinde, duvar yüzeylerinde, mihrapta ve göbekli ahşap tavanda görülmektedir (Şekil: 4-5). Pencerelerin etrafı dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınıp, güneyde bulunanları kırmızı, diğerleri; mavi zemin üzerine, kıvrım dallar yapan rumi ve köşelerde yer alan palmet motifleriyle bezenmiştir. Hat sanatından örneklerin de bulunduğu eserde, mihrabın üzerine; dikdörtgen bir çerçeve içerisinde ayet yazılmıştır. Güney cephede, galeri duvarında iki adet altın yıldız madalyon içerisine sülüs hat ile “Allah” ve “Muhammed” yazılmıştır. Yine aynı cephede dikdörtgen panolar içerisinde de “Kelime-i Tevhid” yazılıdır. Diğer cephelerde, yine galeri duvarında olmak üzere altın yıldız madalyonlar içerisine halifelerin isimleri yazılmıştır. Mahfilin ahşap sütunlarının başlıklarına silmeler yapılarak hareket kazandırılmıştır.

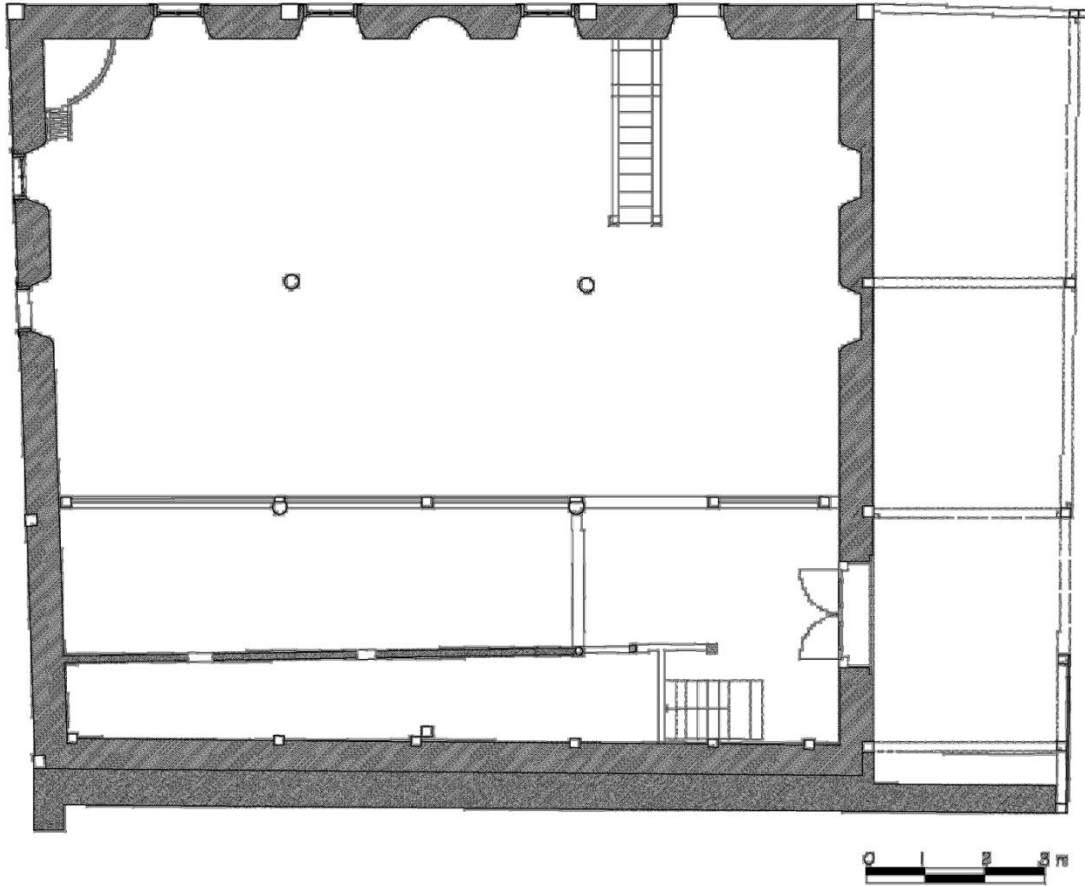
Caminin üzeri ahşap tekne tavanla örtülmüştür. Üç kademeli olan tavanın kademe etekleri birbirinden farklı formlarda firfırlı yapılmıştır. Tavanın ahşap göbeği, dikdörtgen çerçeve içerisine yerleştirilen sekizgenin üzerine yapılmıştır. Oldukça büyük bir gülbezek formunda olan göbeğin merkezinde, altı yapraklı çiçek kabartması vardır ve bu kabartmanın etrafından çıkan ışınlarla kenarları dalgalı olan dairevi bir form elde edilmiştir. Doğrusal ışınların oluşturduğu bu dilimlerin iç kısmı; sarı, mavi, beyaz ve kırmızı renklerle boyanmıştır. Dikdörtgen çerçeve ile sekizgen çerçevenin köşelerinde kalan boşluklara ise küçük ay-yıldız motifleri yapılmıştır.

Günümüzde caminin üst örtüsü kırma çatıdır ve alaturka kiremitlerle kaplanmıştır.

Günümüzde kullanılmayan eserin, duvarlarında büyük ve derin çatlaklar meydana gelmiş, ahşap direkleri hasar görmüş ve boyalı bezemelerinin renkleri solmuştur. Eser, bu haliyle yok olma tehlikesi altındadır.

3. KIZILKIŞLACIK KÖYÜ CAMİ

Amasya merkeze bağlı Kızılkışlacık Köyü, 146 ada – 17 parselde bulunan eser, köy tüzel kişiliğine aittir. Kızılkışlacık Köyü, afet kapsamında ve heyelan bölgesinde yer almasından dolayı devlet tarafından taşınılmış ve eski yerleşke tamamen terk edilmiştir. Kitabesi ve vakfiyesi bulunmayan eserin inşa tarihi, Amasya Kültür Envanteri'nde 1865 olarak geçmektedir.

Plan 2: Kızılkışlacık Köyü Cami Planı

Hımiş duvar tekniğinde inşa edilen caminin beden duvarlarında ahşap hatıllar ve kerpiç malzeme kullanılmıştır (Şekil:6-7-8). Henüz arkeolojik kazılar yapılmadığı için yapı temelinde kullanılan malzeme tespit edilmemiştir. Yapının üzeri ise alaturka kiremitle kaplı, kırma çatı ile örtülmüştür. Heyelan bölgesinde yer alan bu eserin etrafına, yapılan onarımlar sonrasında, kaymayı önlemek ve yapıyı desteklemek amacıyla moloz taşlarla bir set duvarı örülmüştür.

Fotoğraf 6: Kızılkışlacık Köyü Cami Doğu Cephe

Fotoğraf 7-8: Güney Cephe ve Yapıyı Desteklemek Amacıyla Moloz Taşlarla Yapılan Set

Fotoğraf 9: Son Cemaat Mahalli

Eser, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ahşap tavanlı camiler grubunda yer almaktadır (Plan: 2). Günümüzde caminin minaresi yoktur, mevcut kalıntılarda bir kaide ya da herhangi bir minare kalıntısı bulunmadığı için eserin orijinalinde de minaresiz olduğu veya

günümüze ulaşamayan ahşap bir minaresinin bulunduğu düşünülebilir. Yapının batı ve kuzey cepheleri hariç diğer cephelerinde iki katlı pencere uygulaması vardır. Pencere düzeni ve formları dönemsel özellikleri taşımamalarından dolayı sonraki dönemlerde açılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Caminin batısında yer alan son cemaat mahalli, ahşap sundurmalı ve yastıklı ahşap direklidir (Şekil:9). Caminin harim kısmına giriş de batı cepheden sağlanmakta olup kapı kavsarası sivri kemer formunda düzenlenmiştir. Eserin iki kanatlı ahşap kapısı üzerine; oyma tekniğinde bezemeler yapılmıştır. Simetrik bir düzen gösteren bu bezemelerde, çıtalarla elde edilmiş dikdörtgen form içerisine baklava dilimleri yapılmıştır. Baklava dilimlerinin iç kısımlarında ve köşeliklerinde de stilize bitkisel motifler bulunmaktadır. Kapıda kullanılan kilit sistemi ve çiviler, kapının orijinal olabileceğini düşündürmektedir.

Caminin harim kısmı tek mekânlıdır. Harimin ortasında yer alan ve üst örtüyü destekleyen kaidesiz ve başlıksız ahşap direklerin sonraki dönem onarımlarında eklenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Fotoğraf 10-11: Mihrap ve Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 12-13: Minber

Eserin günümüzde dışa taşıntı yapan, yarım daire niş şeklinde düzenlenmiş mihrabı, mevcut kalıntılardan anlaşıldığı üzere iki dönem özelliği göstermektedir. Günümüzdeki mihrap, XIX. Yüzyıl üslubuna benzer şekilde yağlı boya ile yapılmış perde ve sarkit motifleriyle bezenmiştir (Şekil:10). Kırmızı, mavi ve yeşil renklerden oluşan bir renk paleti vardır. Mihrap sıvasının dökülen kısımlarından da anlaşıldığı üzere; mihrabın ilk dönem bezemeleri mavi rengin

hakim olduğu geometrik motiflerden oluşmaktadır. Mihrabın üst kısmında yer alan hat, bir ayet olup doğrudan duvar üzerine boya ile yazılmıştır ve etrafı üç yönden stilize edilmiş bitkisel motifler ile çerçeve içerisine alınmıştır. Bunun da üzerine, altın madalyon içerisine, sülüs hat ile “Allah” lafzı yazılmıştır. Diğer madalyonlarda ise halifelerin isimleri yer almaktadır.

Eserin ahşap malzeme ile yapılmış minberi orijinal olup günümüze kadar gelebilmiştir (Şekil: 12-13). Minberin kitabesinin olmamasının yanı sıra eserin ustası, isminin de tamamını yazmayarak imzasını yarım bırakmıştır. Minberin doğu ve batı kanatları farklı şekillerde bezenmiştir. Doğu aynalığı, süpürgeliği (pabuçluğu) ve korkulukları oyma tekniğinde stilize edilmiş bitkisel motiflerle bezenmiştir. Batı kanadının ise aynalığı ve süpürgeliği bezemesiz bırakılmışken korkuluğuna ajur tekniği ile hilal ve dolunay formunda bezemeler yapılmıştır. Kanatlardaki bu farklılık ve ustanın imzasını tamamlamaması minberin bilinmeyen bir sebepten dolayı yarım bırakılmış olduğunu düşündürmektedir. Minberin köşk kısmı, tamamen kapalı yapıp üzerine dendanlı bir taç ve büyükçe bir alem yapılmıştır. Güneydoğu köşede yer alan ahşap vaaz kürsüsü orijinal değildir (Şekil: 11).

Fotoğraf 14: Mahfil

Fotoğraf 15: Mahfilin Alt Katı ve Altına Yapılan Odanın Girişi

Harimin kuzeyinde, ahşap direkler tarafından taşınan, ahşap bir mahfil bulunmaktadır (Şekil: 14). Mahfili taşıyan ahşap direklerin alt ve üst kısımları pahlanarak direklere, kaide ve başlık formu verilmiştir. Bu direklerden orta kısımda yer alan üç adetinin gövdesi oyma tekniği ile burmalı yapılmıştır. Mahfilin alt katına sonraki dönemlerde bir bölme duvarı ve bir kapı ile mahfil boyunca devam eden uzunca bir oda inşa edilmiştir (Şekil: 15-16). Mahiyeti belirlenemeyen bu odanın depo olarak kullanılmış olması muhtemeldir.

Fotoğraf 16: Mahfilin Altına Yapılan Muhdes Odadan Görünüş

Oldukça bezemeli olan eserde bezeme öğeleri tavan, mihrap, pencere ve beden duvarlarında yer almaktadır. Beden duvarlarında yer alan bezemelerin sonradan yapılmış oldukları hem dökülen sıvaların altından çıkan ilk dönem bezemelerinden hem de üsluplarından anlaşılmaktadır. Harimin batı duvarında yer alan iki pencere iptal edilerek birer nişe dönüştürülmüştür ve bu nişlerin etrafı bordürlerle üç yönden çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçevelerin de üzerine kıvrım dal ve çiçek motifleri yapılmıştır. Bahsi geçen bu nişlerin yanına yine bordürlerle elde edilmiş dikdörtgen bir pano yapılmıştır. Bu panoyu çevreleyen bordürlerin üzeri de benzer şekilde kıvrım dal ve çiçeklerle bezenmiştir. Panonun iç kısmına da büyük bir gülbezek motifi işlenmiştir. Pencere ve nişlerin üstüne altın yaldıza boyanmış ve hatla bezenmiş iki madalyon yapılmıştır. Bu madalyonların arasında, dikdörtgen çerçeve içerisinde yine bir hat bulunmaktadır ancak duvar sıvasında meydana gelen dökülmeden dolayı bahsi geçen bezeme, büyük oranda tahrip olmuştur. Harimin güney duvarında yer alan pencerelerin etrafı da bordürlerle üç taraftan çerçeve içerisine alınmış olup bordürlerin üzerine, mavi zemin üstünde beyaz renk ile stilize kıvrım dallar resmedilmiştir (Şekil:17). Pencere üst kısımlarına yine altın yaldıza boyanmış madalyonlar ve dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış hat örnekleri yapılmıştır. Doğu duvarında yer alan

pencere güney duvar pencereleri ile aynı şekilde bezenmiştir ancak bu pencerelerden biri baca çıkışı olarak kullanıldığı için bezemesiz bırakılmış ve tahrip edilmiştir (Şekil:18). Pencerelerin yanında yer alan dikdörtgen pano batı duvarındaki pano ile aynı şekilde resmedilmiştir. Bu panodan farklı olarak mahfilin altına denk gelen yerde küçük dikdörtgen bir pano daha bulunmaktadır. Kırmızı renkte resmedilen bu panonun merkezinde bir madalyonun içerisinde stilize edilmiş bitkisel bir motif yer almaktadır. Bu duvarın üst kısmına da sülüs hatla halifelerin isimlerinin yazılı olduğu madalyonlar yerleştirilmiştir. Kuzey duvarında, mahfilin alt katına dikdörtgen panolar içinde, iç kısmı bitkisel motiflerle dolgulanmış şemse motifleri yapılmıştır.

Fotoğraf 17: Mihrap, Pencere Bezemeleri ve Altın Yıldız Madalyonlar

Fotoğraf 18: Mihrap, Pencereler ve Vaaz Kürsüsü

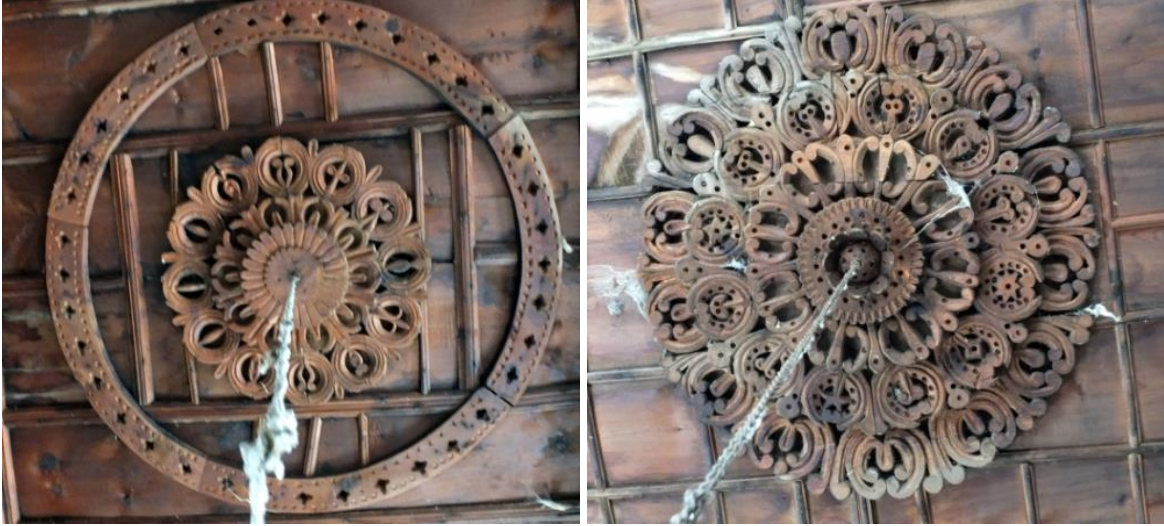

Fotoğraf 19: Mihrap, Minber ve Batı Duvarı Bezemeleri

Caminin harim kısmı ahşap düz bir tavanla örtülmüş olup tavan, çitalarla dokuz bölüme ayrılmıştır ve dört adet ahşap göbek ile bezenmiştir. Bu göbeklerden ikisi mihrap önünde, biri güneydoğu köşede, diğeri ise güneybatı köşede yer almaktadır. Mihrap önünde yer alan tavan göbeği, sekizgen bir form içine alınmış olup sekizgenin köşelerine, yine çitalarla Türk üçgenine benzer şekilde ışınsal bezemeler yapılmıştır. Sekizgenin içerisi ise çitalar yardımı ile ızgara şeklinde düzenlenmiştir. Sekizgenin tam merkezinde yer alan tavan göbeği, oyma tekniği ile yapılmış olup dairevi formdadır. Göbek, stilize edilmiş kıvrım dallarla oluşturulmuş büyük bir gülbezek motifi şeklindedir (Şekil:20). Mihrap önünde yer alan ikinci tavan göbeği ise çitalarla elde edilmiş dikdörtgen bir form içerisinde yer almaktadır. Bu göbek de oyma tekniğinde yapılmış olup dairevi formdadır. Dairenin iç kısmı çitalarla ızgara şeklinde düzenlenmiştir. Bu dairenin tam merkezinde de gülbezek motifi şeklinde düzenlenmiş tavan göbeği yer almaktadır (Şekil:21). Güneydoğu köşede yer alan tavan göbeği, çitalarla elde edilmiş iç içe dikdörtgen formların üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgenin köşelerinden merkeze doğru çitalarla ışınsal uzantılar yapılmıştır. Bu uzantıların kesişim noktasında dairevi formdaki tavan göbeği yer almaktadır. Izgara şeklinde düzenlenmiş dairevi göbeğin iç kısmına yine çitalarla kare bir form yapılmış bunun da merkezine gülbezek formundaki göbek işlenmiştir (Şekil:22). Güneybatı köşede bulunan göbek de dikdörtgen bir çerçeve içerisinde olup dairevi formdadır ve dairenin iç kısmı ızgara şeklinde düzenlenmiş olup merkezinde gülbezek formundaki tavan göbeği yer almaktadır (Şekil:23).

Fotoğraf 20-21: Tavan Göbeği

Fotoğraf 22-23: Tavan Göbeği

Eser günümüze oldukça harap bir şekilde ulaşabilmiştir. Zemindeki kaymalar nedeniyle özellikle kuzey cephede ciddi ayrılmalar meydana gelmiştir. Sıvalarda dökülmeler başlamış, son cemaat mahalli, mahfil gibi bölümlerde yıkıcı etkisi olan tahribatlar oluşmuştur. Eserin çatısı malzeme olarak süreklilik gösterebilecek nitelikte olmasına karşın özellikle beden duvarlarında meydana gelen tahribatlardan dolayı strüktürel sorunlar yaratabilecek durumdadır. Eser sonradan yapılan müdahalelerle kısmen özgün niteliğini kaybetmiştir. Eserin heyelan bölgesinde bulunması ve terk edilmiş bir köyde yer olarak kullanılmaması da varlığını devam ettirebilmesi konusunda büyük endişeler uyandırmaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ahşap direkli ve ahşap tavanlı cami yapma geleneğinin kökeni, Orta Asya Türk mimarisine dayanır ve bu inşa geleneği daha sonraları Anadolu coğrafyasına kadar yayılmıştır

(Deniz, 2016: 49). Türk mimarisinde ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler, ilk olarak X-XII. yüzyıllar arasında, Gazneli ve Karahanlı Devletleri tarafından inşa edilmiştir (Denktaş, 2004: 64). Selçuklular döneminde de bu inşa geleneğinin, Orta Anadolu ile İç Batı Anadolu'da yoğunlaştığı ve bunların bazılarının sütun başlıkları ile tavanlarının boyalı nakışlarla bezendiği bilinmektedir (Kuran, 1972: 182). XIII. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise bir yandan Orta Asya geleneği sürdürülmüş diğer yandan ise devşirme antik malzemeler de kullanılarak Anadolu'ya özgü bir yapı tarzı oluşturulmuştur (Duran, 1985: 47). Konya Sahipata (1258) (Karamağaralı, 1982: 49) ve XIII. Yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Sivrihisar Ulu Cami (Denktaş, 2004:64) bu dönemde inşa edilmiş ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilere örnek olarak gösterilebilir. Bu gelenek, Beylikler Devrinde de devam ettirilmiş; Ankara, Konya, Beyşehir, Kastamonu, Niğde ve Afyon gibi birçok Anadolu şehrinde ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler yapılmıştır (Uysal, 2014: 1108). Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman (1297) (Denktaş, 2004: 64), Kastamonu Kasabaköy (Akok, 1946: 293), Karaman Hoca Mahmud (XIV. Yüzyıl) (Denktaş, 2004: 64), Ankara Arslanhane (1290) camileri ve Niğde Eskiciler Şah Mescidi (Çal, 2000: 7) Beylikler Devrinde bu yapı tekniği ile inşa edilmiş eserler arasında yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nde de bu geleneğin XIV. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar devletin hemen her vilayetinde devam ettirildiği özellikle XVIII ve XIX. yüzyıllarda yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Çanakkale'de yer alan Pazarköy ve Babakale Ulu Camileri, XVIII. Yüzyılda bu gelenek doğrultusunda inşa edilmiş eserlerdendir (Uysal, 2014: 1108). Buna ek olarak; Kırşehir/Mucur'da bulunan Hacı Hüseyin Ağa (Eski Minareli Cami) (1733), Hüseyin Ağa (XVIII. Yüzyıl) ve Hasan Ağa (XIX. Yüzyıl) camileri (Tay, 2017:703-710) ile Yozgat Cevahir Ali Efendi (1788) ve Başçavuşoğlu Camileri de (1800) Osmanlı Devleti zamanında, ahşap direkli ve ahşap tavanlı inşa edilmiş eserlere örnek olarak gösterilebilir (Deniz, 2016: 51).

Bu çalışmaya konu olan Amasya/Şıhlar ve Kızılkışlacık Köyü Camileri, yerel bir üslubu yansıtmaları açısından değerli birer kaynak olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu eserlerden Kızılkışlacık Köyü Camisi'nin, 1865 tarihli inşa kaydı bulunmasına karşın Şıhlar Köyü Camisi'ne dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Benzer mimari özellikler gösteren bu eserlerin her ikisi de dikdörtgen planlı ve tek mekânlıdır. Her iki yapının da üç bölümlü son cemaat mahalleri vardır. Bahsi geçen camilerin harim kısımlarının üzeri, göbek işlemeli ahşap tavanla kapatılmıştır. Her iki yapıda da hımış duvar tekniği kullanılmıştır. Bu duvar örgü tekniği, Amasya'da XIX. yüzyılda inşa edilmiş olan Yalıboyu Konaklarında da görülmektedir. Aynı zamanda yine ahşap tavanlı bir cami olan Amasya, Kaleköy Camisi'nde de hımış duvar tekniği ve ahşap tavan örtüsü kullanılmıştır.

Hımiş duvar tekniği daha önceki yüzyıllarda da kullanılan bir teknik olmasına rağmen XIX. yüzyılda bu tekniğin hem sivil hem de dini mimaride sıklıkla uygulandığı görülmektedir.

Her iki eserin de cephesinde iki katlı pencere uygulaması vardır ve üst kattaki pencereler daha küçük boyutlu yapılmıştır. Erken dönemlerde cephelere açılan pencereler daha yüksek seviyelerde yapılırken, XVIII. yüzyıldan itibaren pencere seviyeleri daha alçalmış ve pencerelerin ebatları büyüyerek sayıları artmıştır (Çal, 2000: 114). Bahsi geçen eserlerde, üst kattaki pencerelerin daha küçük boyutlu olması, alt katta bulunan pencerelerin sonradan açılmış olabileceği ihtimalini düşündürmektedir, ancak bu konuyla ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Şıhlar Köyü Camisi'nde alt kat ile üst kat pencereleri arasında belirli bir düzenin olmaması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Camilerin mihrapları alçı malzeme ile yapılmıştır. Şıhlar Köyü Camisi'nin mihrap nişi, yeşil renkli yağlı boya ile boyanmıştır. Mihrap nişinin kemer köşelikleri ise siyah yağlı boya ile boyanmış olup sade bırakılmıştır. Kızılkışlacık Köyü Camisi'nin mihrap nişi, boya kalıntılarından anlaşıldığı üzere bezeme konusunda, iki dönem özelliği göstermektedir. Günümüzde ise mihrap nişi içerisine kenarlarından bağlanmış ve uç kısımları püsküllü olan kırmızı renkli bir perde motifi yapılmıştır. Kırşehir/Mucur'da bulunan; Emine Hatun (Osman Ağa) (1680) ve XVIII. Yüzyılda inşa edildiği bilinen Hüseyin Ağa Camilerinin mihraplarında da perde motifleri yer almaktadır (Tay, 2017: 694-715).

Eserlerin harim kısmında kalem işi bezemeler ile hat sanatından örnekler görülmektedir. Bezemeler, mihrap ve pencere kenarlarında yoğunlaşmakla birlikte harim kısmının duvarlarına belirli bir düzen göstermeden uygulanmıştır. Bu bezemeler arasında; rumi motiflerinin, S ve C kıvrımları yapan stilize bitkisel formların ve madalyonların olduğu görülmektedir. Çalışmamıza konu olan eserlerden Kızılkışlacık Köyü Camisi'nin bezemeleri, Amasya Kaleköy Camisi'nin bezemelerine büyük oranda benzerlik göstermektedir (Koçyiğit Tepe, 2017: 160). Burada Kaleköy Camisi'nden farklı olarak, eserin mihrabına perde motifi yapılmıştır. Perde motifi Ampir üslubun belirleyici motiflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak eserin diğer kalemişi bezemeleri göz önüne alındığında eserin bezeme repertuarına Ampir üslubun hâkim olduğunu söylemek mümkün değildir. Amasya'da XVIII ve XIX. yüzyıllarda inşa edilmiş türbe, şadırvan ve muvakkithane gibi değişik yapı türlerinde de kalemişi bezemelerin bulunduğu görülmektedir. Özellikle Sultan II. Beyazıd Cami Şadırvanı ve Muvakkithanesi'nde Batı üslubunda yapılmış manzara resimleri vardır. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu mimarisinde, Başkent İstanbul'a bir öykünme şeklinde gelişen ve İstanbul'daki eserlerin bezemelerinin birer kopyası şeklinde uygulanan kalemişi bezemeler görülmeye başlanmıştır (Yavuz, 2009: 310-311). Ancak çalışmamıza

konu olan her iki eserdeki kalemışı bezemeler de bu öykünmenin dışında kalmış daha yerel bir uygulamanın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Özellikle Kızılkışlacık Köyü Camisi'nin bezemelerinin, Amasya Kaleköy Camisi'nin bezemelerine benzemesi bu eserlerin bezemelerinin, yerel ustalarca yapıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak çalışmaya konu olan eserler, XIX. yüzyılda Amasya'da inşa edilmiş olan Yalıboyu Konakları gibi hımsı duvar tekniği ile inşa edilmişlerdir. Kızılkışlacık Köyü Camisi'nin, 1865 tarihli inşa kaydı bulunmasına karşın Şıhlar Köyü Camisi'nin inşa tarihi bilinmemektedir. Eserin, XVIII ve XIX. yüzyıllarda gelenek haline gelen hımsı duvar tekniği ile inşa edilmiş, ahşap tavanlı ve ahşap direkli bir cami olması; eseri, inşa tekniği açısından XVIII ve XIX. yüzyıllara tarihlendirmemize olanak sağlamaktadır. Buna rağmen cephelerdeki pencere açıklıklarının düzensiz olması, mihrap nişlerinin alçı malzeme ile kaplanarak değiştirilmesi ve kalemışı bezemelerin alt katmanında yer yer başka motiflerin görünüyormuş olması, bahsi geçen her iki eserin de geç dönemde inşa edildiğine dair şüpheler uyandırmakla birlikte, bu eserlerin erken tarihli olsalar dahi geç dönemde, dönem özelliklerine uygun olarak büyük onarımlar geçirdiğini düşündürmektedir. Bu yüzyıllarda Batı etkisinde Barok üsluplu bezemeler yapılmasına karşın burada önceki yüzyılların geleneğini sürdürmeyen ama bir yandan da kendi yüzyılının üslup geleneğine tam anlamıyla uyum göstermeyen bir bezeme repertuarının olması, eserlerin yerel sanatçılar tarafından bezendiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu durum, eserlerde yerel bir üslubun yaratıldığını ve bu yönüyle de bahsi geçen eserlerin ünik eserler olduklarını göstermektedir. Günümüzde harap bir halde bırakılarak kaderine terk edilen bu değerli eserlerin kayıtlara geçmesi ve korunması yönünde adımlar atılması öncelikli amacımız; bu eserleri, gelecek nesillere iletmek ise en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

- Akok, M. (1946). "Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candarlıoğlu Mahmud Bey Camii", *Belleten*, X, 293-302.
- Çal, H. (2000). Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescidler, *Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınevi*.
- Deniz, B. (2016). "Aksaray'da (Niğde) Ahşap Sütunlu İki Köy Camii" *Sanat Tarihi Dergisi*, 4, 19-56.
- Denktaş, M. (2004). "Pınarbaşı-Uzunyayla'daki Ahşap Direkli Camiler", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 53-89.
- Duran, R. (1985). "Konya Sarayönü'nde Üç Ahşap Cami", *Vakıflar Dergisi*, XIX, 47-62.
- Karamağaralı, H. (1982). "Sahipata Caminin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme", *Röleve Restorasyon Dergisi*, 3, 49-76.
- Koçyiğit Tepe, F. (2017). "Zamana Yenik Düşen Bir Esere Görgü Tanığı Olmak: Amasya Kaleköy Camii", *Karadeniz Araştırmaları*, 53, 153-166.
- Kuran, A. (1972). "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", *Malazgirt Armağanı*, 179-186.
- Tay, L. (2017). "Kırşehir Mucur Camileri", *SDÜ Art-E, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, X, 691-729.
- Uysal, Z. (2014). "18. Yüzyıldan Ahşap Direkli İki Cami", *Turkish Studies*, 9, 1107-1123.
- Yavuz, M. (2009). "Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6, 306-322.

EXTENDED ABSTRACT

The history of Amasya that located in the Central Black Sea Region of The Republic of Turkey goes back to the Chalcolithic Age. Amasya which was one of the important settlements throughout history came under the domination of Turks after the Malazgirt Victory (1071). The city that came under the sovereignty of Ottoman State in 1393, hosted to the important historical events during The War of Liberation and after the proclamation of the republic, it maintained its status as one of the important cities.

The origin of the tradition of making wooden ceilings and pillars is based on the Turkish architecture of Central Asia. The mosques with wooden pillars and wooden ceilings in the Turkish architecture were firstly built by the Ghaznavid and Karahanid States between the 10th and 12th centuries. It is known that this tradition of construction was become density in Central Anatolia and Central Western Anatolia during the Seljuk period, and column capitals, ceilings of some of these were decorated with and painted embroideries. In the second half of the 13th century, the Central Asian tradition was continued, and on the other hand, an ancient Anatolian style was created by using architectural spolia. Mosques were built in this technique from the 13th to the 19th centuries in Anatolia. In the 18th and 19th centuries, it was observed that this construction technique was frequently applied and it is seen that it is used the wall paintings (with a pen-work technique – Kalemîşi) that reflect the style of the period.

It is seen wall paintings (with a pen-work technique – Kalemîşi) on the different buildings such as tombs, shadirvans and muvakkithane (the building where prayer times is set) in Amasya in the 18th – 19th centuries. There are landscape paintings that were made in western style, especially on the shadirvan and muvakkithane (the building where prayer times is set) of the Sultan Beyazîd 2. Mosque. It is seen wall paintings (with a pen-work technique – Kalemîşi) such as the ornaments of the historical buildings in İstanbul from the second half of the 18th century in Anatolian Architecture. But, the wall paintings (with a pen-work technique – Kalemîşi) in the mosques that is the subject of this paper are not like the wall paintings on the historical buildings of İstanbul; it is seen local features here. Especially, the wall paintings (Kalemîşi) of the Kızılkışlacık Mosque resemble the wall paintings (Kalemîşi) of the Amasya Kaleköy Mosque and this situation proves that the wall paintings of this mosque were made by local artists.

Two mosques with wooden ceilings in Şıhlar and Kızılkışlacık villages of Amasya which is the subject of this study provide valuable information about the architecture and ornaments of the 18th-19th century.

The mentioned mosques were built in the technique of half-timber wall such as Yalıboyu Mansions in Amasya. The construction date of the Kızılkışlacık Mosque is 1865, but the construction date of the Şihlar Village Mosque is not known. The mosque that was built in the technique of half-timber wall as traditional have wooden ceilings and wooden pillars. The mentioned mosque can be dated to 18th – 19th centuries because of that construction technique. Nevertheless, the Windows that are irregular on the facades, the mihrab niches that are covered with stucco and the appearance of the other motifs in the lower layer raise doubts about the mentioned mosques were built late periods. This situation suggests that the mentioned mosques were repaired according to the features of the 18th – 19th centuries even if they were built in the early period.

Although Baroque Style ornaments were made in Western influences in these centuries, this mosques have an ornament repertoire that does not maintain the tradition of the previous centuries, but at the same time does not accord to the tradition of its own century. This situation strengthens the possibility that this mosques were adorned by local artists. In this way, historical buildings in Amasya were created a local style. In this context, mentioned mosques are the unique buildings.

These mosques, which had not been studied before, were examined in detail in terms of their plan, material and ornament features. It has been reveal the importance of these mosques in the Turkish Art. Our primary aim is to record and preserve these valuable mosques which are left in a ruined state and are left to their fate at the present day. The our request is the hand them down to the next generations.